

Ο ποινικός εγκλεισμός ανηλίκων ως κακοποίηση

*της Ρόδης Καγγελάρη,
ψυχολόγου - εγκληματολόγου*

Οι σύγχρονες δυτικές κοινωνίες αναγνωρίζουν την προστασία των παιδιών και των νέων ως καθήκον τους και τη διασφαλίζουν συνταγματικά, με ειδικές, μάλιστα, διατάξεις. Η σημασία της βίαιης μεταχείρισης ή/και κακοποίησης ανηλίκων επισύρει ιδιαίτερες κυρώσεις, όπως, ξεχωριστή είναι και η αντιμετώπιση των ανηλίκων, όταν παραβατούν οι ίδιοι. Η διαφορετική, θεωρητικά, ποινική μεταχείρισή τους, λόγω του περιορισμένου της ηλικίας τους, δεν έχει πραγματική ισχύ, καθώς, πρακτικά, οι ποινές δεν διαφέρουν από αυτές των ενηλίκων.

Κατά κοινή παραδοχή δικαστικών, επαγγελματιών ψυχικής υγείας, κοινωνικών λειτουργών και παιδαγωγών, τα αναμορφωτικά μέτρα που επιβάλλονται σε ανήλικους παραβάτες πρέπει να έχουν παιδαγωγικό χαρακτήρα, αποβλέποντας πρωταρχικά στην αναμόρφωση και όχι στην τιμωρία τους. Ωστόσο, η έλλειψη κατάλληλου προσωπικού προς εφαρμογή τέτοιων μέτρων, καθώς και άλλοι παράγοντες, δημιουργούν κενό στην πρακτική εφαρμογή της ποινικής θεωρίας, το οποίο συχνά, καλύπτεται από την υποτιθέμενη έσχατη ποινή του εγκλεισμού, σε ειδικό κατάστημα κράτησης ή ίδρυμα αρωγής νέων.

Κάνοντας λόγο για ένα ανήλικο άτομο που προβαίνει ή επαναλαμβάνει πράξεις για τις οποίες προβλέπεται εγκλεισμός, πρόκειται για ένα άτομο το οποίο έχει πολλαπλάσια ανάγκη προσοχής και παρέμβασης, σε όλους, πιθανά, τους τομείς της ζωής του. Γνωρίζουμε ότι πρόκειται για νέους που προέρχονται, κυρίως, από δυσλειτουργικά και σοβαρά μειονεκτούντα κοινωνικά και οικογενειακά περιβάλλοντα, όπου συναντάται ενδοοικογενειακή βία και κακές συζυγικές σχέσεις, διαζύγιο, εγκατάλειψη, διαβίωση σε ιδρύματα, θάνατο ενός ή και των δύο γονέων, σωματική, ψυχολογική ή/και σεξουαλική κακοποίηση κατά την παιδική ηλικία (συχνά και κατά την ενήλικη ζωή), παραμέληση, φτωχό μορφωτικό και βιοτικό επίπεδο, πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου, φτώχεια, χρόνια ανεργία, μετανάστευση, σοβαρά προβλήματα σωματικής και ψυχικής υγείας κάποιου μέλους της οικογένειας, συχνή εξάρτηση ενός από τους γονείς από ουσίες, αλκοόλ και τυχερά παιχνίδια, καθώς και παραβατικότητα άλλων μελών της οικογένειας.

Ο νεαρός παραβάτης προσπαθεί με τα λιγοστά του αυτοσχέδια παράνομα μέσα, να πετύχει όσα άλλοι νέοι μπορούν να επιδιώξουν νόμιμα ή είχαν ανέκαθεν, να βρει μια διέξοδο από τον κοινωνικό του αποκλεισμό, να αποκτήσει έναν κοινωνικό ρόλο, ένα status ακόμη και μέσα σε μία περιθωριοποιημένη ομάδα. Ο τρόπος αυτός δεν είναι αποτέλεσμα επιλογής, αλλά παράλληλης δράσης ποικίλων παραμέτρων, στις οποίες βρέθηκε συστηματικά εκτεθειμένος, οπότε και επιρρεπής, απουσίας παράλληλων προστατευτικών παραγόντων, όπως θα θέλαμε.

Η ίδια η συνθήκη του ποινικού εγκλεισμού πλαισιώνεται από μία εξαιρετικά ιδιαίτερη δυναμική: αφενός από στέρηση της ελευθερίας, που θεωρητικά προλαμβάνει την τέλεση περαιτέρω αξιόποινων πράξεων, αφετέρου από αναμενόμενη αναμόρφωση του κρατουμένου, μέσα από δραστηριότητες που θα συμβάλλουν στην υιοθέτηση κοινωνικά αποδεκτών μορφών συμπεριφοράς και

νόμιμης επιβίωσης. Παράλληλα, κρίνοντας από το υψηλό ποσοστό των νέων που ξαναγυρίζουν στη φυλακή μετά την αποφυλάκισή τους, κάποτε και ως ενήλικοι κρατούμενοι πια, γίνεται φανερό ότι ο εγκλεισμός και η παραμονή σε κατάσταση κράτησης εισάγει στην αυτοεικόνα και αυτοαντίληψη του ατόμου την ταυτότητα του παραβάτη, του εγκληματία, του παράνομου. Και με τη σειρά της, η αναγνώριση του εαυτού ως παρανόμου μπορεί να οδηγήσει μόνο στην περαιτέρω υιοθέτηση τακτικών που θα αντιστοιχούν σε μία τέτοια ταυτότητα. Η υποτροπή, τότε, δεν είναι κάτι που ξαφνιάζει. Γιατί αυτό που το κράτος και οι φορείς του ονομάζουν υποτροπή και αντιμετωπίζουν ως απόκλιση από την κανονικότητα, για κάποιους ανθρώπους είναι επιστροφή στο μόνο τρόπο που ξέρουν, στο μόνο τρόπο που υπάρχει γι' αυτούς.

Απέναντι σε αυτά τα δεδομένα, κάθε παρέμβαση οφείλει να έχει διορθωτικό χαρακτήρα, προς όφελος τόσο του ίδιου του ατόμου, ώστε να έχει κάποτε την ευκαιρία να ζήσει αξιοπρεπώς, όσο και της κοινωνίας, ώστε να μην διακυβεύονται οι αρχές στις οποίες βασίζεται η ύπαρξή της. Το γεγονός ότι πρόκειται για άτομο ανήλικο, επιβάλλει ακόμη περισσότερο την στάθμιση και υιοθέτηση εκείνων των πρακτικών, που όχι μόνο θα βελτιώσουν, αλλά και δεν θα βλάψουν περαιτέρω την προσωπικότητα του ατόμου, στο όνομα κανενός βαθμού επικινδυνότητας. Επιπλέον, η παρέμβαση οφείλει να είναι μακροπρόθεσμη και να συνοδεύεται, παράλληλα, από διαμόρφωση κατάλληλων συνθηκών, ώστε οι αλλαγές να διατηρηθούν.

Στην πράξη, οι παιδαγωγικοί και αναμορφωτικοί τύποι εξαντλούνται στην λειτουργία σχολείου και ελάχιστων άλλων προγραμμάτων εντός του καταστήματος κράτησης. Ταυτόχρονα, κατά την παραμονή στη φυλακή, το άτομο εκτίθεται στη βία, στη χρήση ουσιών, στη σωματική και ψυχική κακοποίηση. Οι ειδικές νομοθετικές διατάξεις περί προστασίας των ανηλίκων, δεν φαίνεται να αναφέρονται σε όλους τους ανήλικους. Η, δια νόμου, εξαναγκαστική έκθεση στις παραπάνω, γνωστές σε όλους, συνθήκες και η διατήρησή τους μέσω της αδιαφορίας προς εξάλειψή τους, δεν αποτελεί έλλειψη προστασίας, ισοδύναμη με παραμέληση, αν όχι με έμμεση κακοποίηση; Ποια παιδιά, λοιπόν, προστατεύει συνταγματικά η κοινωνία;

Σημαντική προσπάθεια επιβάλλεται όχι μόνο ως προς την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στα καταστήματα κράτησης ανηλίκων –και ενηλίκων, αλλά στον αποκλεισμό του ίδιου του εγκλεισμού ανηλίκων, ως δικαστική αντιμετώπιση. Η ανικανότητα του κράτους να θεσπίσει και να εφαρμόσει μέτρα κατάλληλα, ώστε να ανταποκριθεί στις ανάγκες πολύ ιδιαίτερων κοινωνικών ομάδων, δεν συνεπάγεται την αυτονόητη αναποτελεσματικότητα όλων των μέτρων, ούτε την ανικανότητα των ατόμων να αλλάξουν. Ταυτόχρονα, ο εγκλεισμός νομιμοποιείται ως εναλλακτική πρακτική, γκρεμίζοντας, έτσι, την ιεραρχική πυραμίδα βαρύτητας των ποινών.

Συμπερασματικά, η πρόνοια και η πρόληψη αυξάνουν το όφελος τόσο της κοινωνίας όσο και των ατόμων. Όπου αυτές αποτυγχάνουν, το κέρδος μπορεί να επιδιωχθεί μέσω ουσιαστικής δευτερογενούς παρέμβασης, η επιτυχία της οποίας συνεπάγεται την επαρκή αντιμετώπιση και πρόληψη της -περαιτέρω- υποτροπής. Ο εγκλεισμός συμβάλλει στην υποτροπή, όχι μόνο μέσω του βίαιου τιμωρητικού του χαρακτήρα αλλά και μέσω του στιγματισμού που επιφέρει στον κρατούμενο, καταδικάζοντάς τον, εκ νέου, σε αυτόματο κοινωνικό αποκλεισμό. Η βία γεννά βία, και ο κύκλος της βίας δεν έχει λόγο να σπάσει όπου δεν υπάρχουν πραγματικές ευκαιρίες για ζωή εντός της κοινωνίας.

Για παιδιά που μεγάλωσαν μέσα στα κάγκελα του κοινωνικού αποκλεισμού, η λύση δεν μπορεί να είναι η κράτησή τους μέσα σε άλλα κάγκελα, που, κάποτε, θα ριζώσουν μέσα τους. Εκτός κι αν παραδεχτούμε ότι οι ειδικές διατάξεις του δικαίου για την προστασία των ανηλίκων αφορούν μόνο τα παιδιά που προτιμούμε, τα «εύκολα» παιδιά. Ο ανήλικος θύτης είναι δύο φορές θύμα. Η περαιτέρω θυματοποίησή του ούτε βοηθά τον ίδιο, ούτε τιμά την κοινωνία μας.

<http://www.theartofcrime.gr/?pgtp=1&aid=1171988148>